

Με αφορμή το λεύκωμα *Η άλλη Ελλάδα 1950-1965*

Η "Ελλάδα σε μαυρόασπρο." παρουσιάζει ένα σημαντικό φωτογραφικό λεύκωμα που εκδόθηκε πρόσφατα από τις Εκδόσεις Τόπος, «*Η άλλη Ελλάδα 1950-1965*», ένα βιβλίο το οποίο, μέσα από το φωτογραφικό αρχείο του Κωνσταντίνου Μεγαλοκονόμου μας απεικονίζει όλη την πολιτική και πολιτισμική ζωή της χώρας κατά τη διάρκεια μιας ταραγμένης δεκαπενταετίας. Η επιλογή των φωτογραφιών, η εισαγωγή, τα σχόλια και το χρονολόγιο, έγιναν από τον συγγραφέα Άρη Μαραγκόπουλο, τον οποίο έχουμε τη χαρά και την τιμή να φιλοξενούμε σε μια σύντομη συνέντευξη-παρουσίαση του λευκώματος.

Κατ' αρχήν πείτε μας πότε άρχισε η περιπέτεια της εξερεύνησης του αρχείου Μεγαλοκονόμου. Είχατε ήδη ως θέμα την εξιστόρηση της δεκαπενταετίας 1950-1965 ή προέκυψε στην πορεία;

Η «περιπέτεια» όπως την ονομάζετε, άρχισε πριν τρία χρόνια περίπου. Η μετεμφυλιακή περίοδος με ενδιαφέρει ανέκαθεν. Σ' αυτή την περίοδο βρίσκονται και οι ρίζες που εξηγούν τη διαμόρφωση της οργανωμένης τρομοκρατίας στην Ελλάδα. Το τελευταίο μου μυθιστόρημα, *Η Μανία με την Άνοιξη* (εκδ. Ελλ. Γράμματα 2006), ένα μυθιστόρημα που συνομιλεί με τη *Χαμένη Άνοιξη* του Στρατή Τσίρκα, αναφέρεται σε μεγάλο μέρος του στην ίδια περίοδο. Εξάλλου είναι η περίοδος στη διάρκεια της οποίας κατάλαβα τον κόσμο. Γεννήθηκα το 1948.

Το Αρχείο Μεγαλοκονόμου μου επέτρεψε να εντοπίσω ίχνη αυτού του σκοτεινού κόσμου και να τα αναδείξω στο κόνσεπτ της Άλλης Ελλάδας των εκδόσεων Τόπος.

Η συγκεκριμένη δεκαπενταετία είναι κατά ένα μεγάλο μέρος άγνωστη –κυρίως στους νεότερους– και σχετικά «αφανής» στο πολύ κοινό. Αφανής με την έννοια ότι ενώ στην υπόλοιπη Ευρώπη η τηλεόραση έχει κάνει τα πρώτα της δειλά βήματα η Ελλάδα έχει ως κυρίαρχη μέθοδο καταγραφής των γεγονότων τη φωτογραφία. Πόσο σημαντικό είναι να έρθουμε σε οπτική επαφή με τα πραγματικά γεγονότα της εποχής εκείνης (από την οποία προβάλλονται κατά κανόνα μόνο οι ταινίες της χρυσής περιόδου του ελληνικού κινηματογράφου);

Η φωτογραφία αποτυπώνει, γι' αυτόν που είναι σε θέση να τη διαβάσει σε όλο το βάθος της, εκτός από την «ατμόσφαιρα», τις κοινωνικές στάσεις απέναντι στα πράγματα, τις πολιτισμικές συνήθειες, τις εντάσεις και τις μεταλλαγές του κοινωνικού ιστού, κι οπωσδήποτε την ιδέα που έχει η εποχή για τον εαυτό της ή πιο συγκεκριμένα, την ιδέα που έχει ένα κομμάτι της εποχής (αυτό που αντιπροσωπεύει ο φακός του εκάστοτε φωτογράφου) για τον εαυτό του. Ως προς την Ελλάδα, η φωτογραφία είναι σοβαρό ντοκουμέντο του εμφύλιου σπαραγμού ακόμα κι όταν δεν τον αποτυπώνει ευθέως (όπως το κάνει π.χ. στις δίκες) αλλά εμμέσως, όταν απλώς καταγράφει εικόνες του καθημερινού βίου όπου (επαναλαμβάνω εδώ: για τον προσεκτικό αναγνώστη και μόνο) μέσα από ανύποπτες διόδους αποκαλύπτεται ο κρυφός καημός, ο κρυφός πόνος, η κρυφή ειρωνία, η κρυφή έγνοια για τα πράγματα της εποχής. Η σκοτεινή, άγνωστη Ελλάδα της δεκαπενταετίας εκείνης.

Η φωτογραφία αποτελεί μία –σχεδόν– ειλικρινή καταγραφή. Δεν αναλύει, δεν επεξηγεί, απλώς προβάλλει. Ο φωτογράφος επιλέγει μόνο το κάδρο του, ουσιαστικά επιλέγει τι θεωρεί σημαντικό σε ένα γεγονός που διαδραματίζεται μπροστά του. Τι θεωρεί σημαντικό ο Κωνσταντίνος Μεγαλοκονόμος;

Ο Κωνσταντίνος Μεγαλοκονόμος θεωρούσε σημαντική την απεικόνιση του κόσμου της εποχής του ως συνόλου. Καδράριζε τον κόσμο ως μια ακέραια ενότητα φροντίζοντας η εικόνα του να εμπεριέχει (ακόμα και σε μια τυχαία πόζα πολιτικού) τις επί μέρους αντιθέσεις που συγκροτούν το σύνολο. Αυτό κανείς δεν το έχει επισημάνει. Όλοι περιορίζονται να μιλούν γι' αυτόν ως να είναι απλώς ένας καλός ρεπόρτερ των πολιτικών ειδήσεων. Δεν είδαν αυτή την καθαρά φωτογραφική, δηλαδή την καλλιτεχνική του αξία, η οποία με τη σειρά της εμπεριέχει κοινωνικό υλικό χρήσιμο στην επιστήμη της κοινωνικής ανθρωπολογίας. Ο Κωνσταντίνος Μεγαλοκονόμος ήταν πολύ πιο μπροστά από την εποχή του. Έκανε φωτογραφία όπως αυτή που κάνουν σήμερα οι πιο προχωρημένοι διεθνώς φωτογράφοι του πολεμικού ρεπορτάζ.

Ο Κωνσταντίνος Μεγαλοκονόμος έκανε πολεμικό ρεπορτάζ στη σκοτεινή περίοδο του μετεμφυλιακού κράτους αλλά είχε τον τρόπο να το συγκαλύπτει με τον μανδύα της είδησης. Γι' αυτό και οι φωτογραφίες του αποτελούν εξαιρετική έμπνευση για όποιον ενδιαφέρεται να ανιχνεύσει αυτή την περίοδο.

Πόσο δύσκολο ήταν να ξεχωρίσετε τις φωτογραφίες που αποτελούν τον συγκεκριμένο τόμο από ένα τόσο ογκώδες υλικό; Τι κριτήρια επιλογής είχατε στο μυαλό σας;

Διάλεγα φωτογραφίες πάνω από ενάμιση χρόνο. Είχα ένα κόνσεπτ, αυτό που ανέλυσα πιο πάνω. Αλλά εμπρός σε τόσο πυκνό υλικό δεν είναι εύκολο να κινηθείς. Συχνά αφήθηκα στη μαγεία φωτογραφιών που κινδύνεψαν αφενός να εκτρέψουν σε φλυαρία την όλη φωτογραφική «αφήγηση» του βιβλίου και αφετέρου να αποδυναμώσουν την πρόσληψη του έργου του φωτογράφου.

Χάρη στην πολύτιμη βοήθεια του Ηλία Ζέππου, συνεργάτη του Μεγαλοκονόμου στο Αρχείο, μπόρεσα να αναζητήσω φωτογραφίες ακόμα και σε πεδία που δεν φαίνονταν εκ πρώτης όψεως να έχουν άμεση σχέση με το θέμα μου. Θέλησα, και νομίζω ότι το κατάφερα, να χωθώ μέσα στον πυρήνα του βλέμματός του, να καταλάβω πώς έβλεπε ο ίδιος, εκείνο που αντίκρυζε η εποχή του. Αυτό ήταν το πιο δύσκολο. Να τον καταλάβω, να οικειοποιηθώ το βλέμμα του. Άπαξ και κατάφερα αυτό, μετά δεν είχα παρά να διαλέξω φωτογραφίες λιγότερο ή περισσότερο κοντά σ' αυτό που επεδίωκα για το θέμα μου.

Αλλά κι αυτό δεν ήταν εύκολο. Υπήρχαν φωτογραφίες λιγότερο δυνατές αλλά που απέδιδαν μια ιστορία που μου χρησίμευε, ενώ άλλες ήταν πολύ δυνατές αυτές καθεαυτές αλλά δεν πρόβαλαν άμεσα το θέμα. Ανάμεσα στις πρώτες και τις δεύτερες κατά κανόνα επέλεξα τις δεύτερες, εκείνες δηλαδή που μαρτυρούσαν τη φωτογραφική δεινότητα του Μεγαλοκονόμου.

Στο λεύκωμα βλέπουμε μεγάλες πολιτικές προσωπικότητες, αλλά και τους «απλούς» ανθρώπους που εργάζονται, γιορτάζουν, αγανακτούν και επαναστατούν στο βαθμό που μπορούν. Μία καθημερινότητα που μας τους κάνει τόσο οικείους και κοντινούς, παρόλο που έχει περάσει μισός αιώνας από την εποχή τους, σε αντίθεση με τους σημαντικούς πρωταγωνιστές της περιόδου που τους θεωρούμε μάλλον ξεπερασμένους. Τελικά ποιος γράφει την ιστορία: οι μεγάλες προσωπικότητες ή ο απλός λαός;

Την ιστορία την γράφουν πρωτίστως εκείνοι που τη βιώνουν. Αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι με τις πράξεις τους, θεσμικές, πολιτικές και άλλες, δεν επεμβαίνουν και οι γνωστές προσωπικότητες. Οι δεύτερες καταλήγουν σε κάθε τους πράξη, ακόμα και

στα πιο στυγνά καθεστώτα, όπως ήταν αυτό της μετεμφυλιακής περιόδου, ή εκείνο της δικτατορίας, μέσα από την αποδοχή, την πίεση, την ανοχή, την αντίδραση, των πολλών. Κανείς δεν μπορεί και δεν μπόρεσε ποτέ να αγνοήσει τους πολλούς. Τους κοροΐδεψαν και τους (μας) κοροΐδεύουν μονίμως αλλά δεν μπορούν να τους αγνοήσουν. Η Ιστορία, είναι πάντα μια ιστορία πολλών που τους εξαπατούν οι λίγοι. Σ' αυτόν τον άθλιο γάμο που υπάρχει από υπάρξεως κοινωνίας η τέχνη κάνει πάντα το ρεπορτάζ της, επεμβαίνει με τον τρόπο της, τρομοκρατεί όποτε μπορεί, απειλεί άλλοτε, καταγράφει πάντα: τη ζωή.

Πιστεύετε πως η τέχνη στις μέρες μας έχει απομακρυνθεί από την πολιτική; Αν και ο καλλιτέχνης ζει και εργάζεται σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικο-πολιτικό πλαίσιο, φαίνεται πως σήμερα τον ενδιαφέρουν όλο και περισσότερο αποκλειστικά οι προσωπικές του φιλοδοξίες και ανησυχίες, αδιαφορώντας για τα «κοινά».

Όλη η πραγματικότητα βοηθάει γι' αυτό που περιγράφετε. Ο καλλιτέχνης είναι ένας άνθρωπος όπως όλοι. Δηλαδή εγκλωβισμένος κι αυτός όπως όλοι σ' ένα σύστημα αξιών όπου τα πάντα πουλιούνται και αγοράζονται, όπου τα πάντα κρίνονται με μοναδικό κριτήριο το χρήμα κι όπου η δυνατότητά του να παρέμβει στα πράγματα είναι η δυνατότητα ενός ανθρώπου απομονωμένου από τις συλλογικότητες. Η μοναδική συλλογικότητα που κυριαρχεί σήμερα είναι εκείνη της μεντιατικής εικόνας του μεγάλου αδελφού. Αν δεν υπάρξει μια νέα συλλογικότητα, μια νέα κοινή υπόθεση στην οποία να πιστεύει ο κόσμος, ο καλλιτέχνης θα παραμένει απελπιστικά μόνος και άρα απελπιστικά καταδικασμένος στην ατομική του προσπάθεια...

Οι προσωπικές φιλοδοξίες καταλαμβάνουν τη θέση των συλλογικών όταν οι δεύτερες είναι μηδαμινές ή ανύπαρκτες. Οπωσδήποτε ο καθένας σηκώνει τον σταυρό του. Κάποιοι από εμάς αισθάνονται περισσότερο σταυροφόροι από άλλους. Κάποιοι απλώς απολαμβάνουν αυτή την εποχή, απλώς βγάζουν φράγκα, για να το πω χοντρά. Κάποιοι άλλοι επιμένουν. Ας μην το ξεχνάμε, κάθε αυθεντική τέχνη, σε κάθε εποχή, πήγαινε αντίθετα στο ρεύμα των καιρών...

Στην εισαγωγή του λευκώματος γράφετε πως μια φωτογραφία δεν αξίζει απαραίτητα και χίλιες λέξεις. Στη σύγχρονη εποχή του ζάπινγκ και του «ιντερνετικού σερφαρίσματος» μάλλον δεν έχουμε τη διάθεση και την υπομονή

να αφιερώσουμε χρόνο για να γεννήσουμε σκέψεις και λέξεις πάνω από μερικές ασπρόμαυρες φωτογραφίες. Είμαστε όντως επιφανειακοί ή απλώς δεν τολμάμε να μπούμε μέσα στις φωτογραφικές «ρωγμές του χρόνου»;

Η εποχή είναι βομβαρδισμένη από την εικόνα. Και το μεγαλύτερο μέρος αυτού του βομβαρδισμού εκπορεύεται από τον Δυτικό κόσμο και κυρίως από την Αμερική. Το μεγαλύτερο ποσοστό ηλεκτρονικής και όποιας άλλης εικόνας φτάνει στους δέκτες μας παράγεται, ανταλλάσσεται, πωλείται in USA. Αυτός ο φωτογραφικός πολιτισμός δεν ενδιαφέρεται για το βάθος των πραγμάτων. Ενδιαφέρεται για την επιφάνεια, για την εντύπωση των δευτερολέπτων, για την πληροφορία. Αυτός ο πολιτισμός ενδιαφέρεται να κατακτήσει, να καλύψει, να επικρατήσει διασπείροντας όσο το δυνατόν περισσότερα data. Αυτός ο πολιτισμός στηρίζεται στη φιλοσοφία του ζάπινγκ και του fast: αλλά με αυτά τα εργαλεία δεν κατακτάς τη γνώση του κόσμου. Αυτός ο πολιτισμός δεν αφήνει κανέναν και τίποτε ανεπηρέαστο. Σ' αυτόν τον πολιτισμό κάθε ρωγή στον χρόνο, είναι μια ρωγή στη σκέψη, είναι μια μικρή αντίδραση στο σύστημα. Και σήμερα δεν είναι εύκολο να είσαι επαναστάτης ούτε καν στον τρόπο που αντικρύζεις τα πράγματα.

Ποια είναι τα επόμενα σχέδια των Εκδόσεων Τόπος όσον αφορά την κυκλοφορία αντίστοιχων λευκωμάτων; Αν και η συγκεκριμένη έκδοση είναι πολύ πρόσφατη, ποια είναι η απήχηση που είχατε έως τώρα;

Θα προχωρήσουμε και με άλλα λευκώματα. Οι τίτλοι δεν είναι ακόμα ανακοινώσιμοι αλλά αυτό θα γίνει σύντομα στον δικτυακό μας κόμβο www.toposbooks.gr. Ως προς την απήχηση της *Άλλης Ελλάδας*: ναι, φαίνεται πως κάτι έγινε. Είναι μάλλον η πρώτη φορά που εκδίδεται ένα φωτογραφικό λεύκωμα με σαφή πολιτική άποψη και, όπως όλα δείχνουν, ο κόσμος ανταποκρίθηκε. Δείτε τι έχουν κιόλας γράψει οι περισσότερες εφημερίδες (πάντα στο [toposbooks.gr](http://www.toposbooks.gr)).

Κύριε Μαραγκόπουλε σας ευχαριστούμε πολύ για αυτή τη συνέντευξη και σας ευχόμαστε καλή συνέχεια στις πολύ αξιόλογες προσπάθειές σας.

online εδώ: <http://www.flickr.com/groups/greecebw/discuss/72157603930749589/>